

RAT U HRVATSKOJ 1990–1991. SUDIONICI I ZNAČAJKE

APSTRAKT: U radu su dane vojne značajke prve faze rata u Hrvatskoj u razdoblju 1990 – 1991. Dani su podaci o sukobljenim stranama, njihovim strategijama, planovima djelovanja, osnovnim značajkama rata i na kraju o saldu rata. Autor drži da je glavni akter krize u ovom razdoblju bila Jugoslavenska narodna armija koja je opredjeljenjem za Srbiju omogućila izbijanje rata. Rat protiv Republike Hrvatske bio je u prvom redu rat za zemlju, a glavni cilj rata može se opisati trima riječima: etnički očišćeno područje.

Ključne riječi: Republika Hrvatska, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, rat 1990–1991, vojske, ratni planovi

Uvod

Tema ovog rada su sudionici i osnovne značajke hrvatskog ratišta od maja 1990. do kraja 1991. odnosno do 3. januara 1992. Radi se o razdoblju od demokratskih izbora i smjene komunističke vlasti u Hrvatskoj do potpisivanja primirja u Sarajevu između Republike Hrvatske i Jugoslavenske narode armije. To je prva faza rata u Hrvatskoj koju je obilježilo ponašanje JNA.¹

Organizacija sukobljenih strana

Oružane snage Republike Hrvatske u ovom razdoblju nastale su najvećim dijelom iz naslijeđenih struktura milicije i Teritorijalne obrane Socijalističke Republike Hrvatske. U stvaranju Hrvatske vojske manji utjecaj su imala i organizacijska rješenja iz JNA no ni izbliza koliko Teritorijalna obrana. Posljednja

---

¹ Više o prvoj fazi rata u: Zdenko Radelić, Davor Marijan, Nikica Barić, Albert Bing, Dražen Živić (dalje Z. Radelić i dr.), *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2006, 97–151.

vrsta utjecaja, impuls za stvaranje profesionalne vojske, došla je putem bivših pripadnika vojski Zapada, posebice francuske Legije stranaca.

Sredinom maja 1990. pred primopredaju vlasti u Hrvatskoj, JNA je razoružala Teritorijalnu obranu, što je uz brzu pobunu dijela Srba u republici, bio razlog da teret obrane preuzme Ministarstvo unutarnjih poslova i milicija. U organizacijskom smislu milicija je u drugoj polovici 1990. djelovala prema stanju koje je zatečeno u vrijeme izbora. Promjene su bile relativno male, promijenjen je dio ljudstva na najvišim razinama. Ostale promjene bile su vizualne, postupno skidanje zvijezde petokrake i njene zamjene sa službenim hrvatskim grbom. Po zakonu o unutarnjim poslovima, poslove javne sigurnosti obavljala je milicija, odnosno policija. Organizacijski se dijelila na sekretarijate za unutarnje poslove i stanice javne sigurnosti. U novembru 1990. Sekretarijati za unutarnje poslove preimenovani su u policijske uprave, a Stanice javne sigurnosti u policijske stanice.²

Sredinom septembra 1990. Vlada Republike Hrvatske je odredila da brojno stanje milicije u slučaju rata, neposredne ratne opasnosti ili drugih izvanrednih prilika iznosi 70.000 pripadnika, od kojih 25.000 djelatnih i 45.000 pričuvnih.³ Bila je to osnova za veću brojnost djelatnika MUP-a i promjenu nacionalne strukture. Prema jednoj kasnijoj tvrdnji predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana u hrvatskoj policiji je u ljeto 1990. bilo „oko 60 posto Srba, a u delikatnijim službama čak i 70 i 80 posto“.⁴ Sa 6800 djelatnika sredinom 1990. godine, do kraja januara 1991. MUP se povećao i imao 18.500 djelatnika.⁵ U aprilu 1991. u pričuvnom sastavu MUP-a bilo je oko 39.000 policajaca.⁶ U martu 1991. pri policijskim upravama osnovane su Posebne jedinice policije čija je osnovna zadaća bila zaštita ugroženog ustavnog poretka i uspostavljanje narušenog javnog reda i mira u većem opsegu. Te su jedinice bile uglavnom u jačini čete i koncem 1991. bilo ih je 18, po jedna u svakoj policijskoj upravi i jednu u nadležnosti Ministarstva unutarnjih poslova.⁷ Sredinom aprila 1991. pri

² Zakon o izmjenama Zakona o unutrašnjim poslovima, *Narodne novine*, 14. 11. 1990.

³ Središnji vojni arhiv (dalje SVA MORH), fond Uprave za ustroj i mobilizaciju: Vlada Republike Hrvatske, ur. br. DT 5030101-90-1 od 17. 9. 1990, Odluka.

⁴ Franjo Tuđman, *Hrvatska riječ svijetu: razgovori sa stranim predstavnicima*, Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1999, 313.

⁵ SVA MORH, fond Vojnog suda Zagreb: Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove, Komisija saveznog sekretara od 12. 3. 1991, Izveštaj o neposrednom uvidu u mere organa unutrašnjih poslova u Republici Hrvatskoj na izvršavanju Naredbe Predsedništva SFRJ od 9. 1. 1991.

⁶ SVA MORH, fond Glavnog stožera Hrvatske vojske (dalje GSHV): Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (dalje MUP RH), br. 511-01-54-DT-8/2-91 od 11. 4. 1991., Rezervni sastav policije, razrez po općinama.

⁷ Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje HMDCDR): Ministar unutarnjih poslova RH, br. 511-01-01-SP-30/1-91 od 5. 3. 1991, Uputa o organizaciji, opremanju i osposobljavanju Posebnih jedinica policije u Policijskim upravama; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima od 18. 4. 1991, *Narodne novine*, 23. 4. 1991; MUP RH, br. 511-01-41-62/1991 od 1. 10. 1991, Prijedlog mjera i radnji Ministarstva UP za potpuno uspostavljanje policijskih funkcija u Republici Hrvatskoj.

MUP-u je osnovan Zbor narodne garde (ZNG) kao poseban sastav namijenjen za potrebe obrane ustavnog poretka, cjelovitosti i teritorijalnog integriteta Republike Hrvatske, ali pod zapovijedanjem Ministarstva obrane.⁸ Osnivanjem ZNG u njega je ušao veći dio pričuvne policije i dio ljudstva iz Posebnih jedinica policije. Na kraju 1991. u borbama je bilo angažirano 1973 djelatnih policajaca, 921 pričuvni policajac i 286 policajaca iz posebnih jedinica.⁹

Od strukture TO lojalne hrvatskom vrhovništvu i novoosnovanog ZNG-a nastala je hrvatska oružana sila. ZNG je u početnoj fazi postao predstavljao križanca između vojske i policije i bio je najbliže strukturi oružništva (žandarmeriji).¹⁰ Prema prvim planovima iz proljeća 1991. ZNG je trebao imati Zapovjedništvo, četiri djelatne brigade, 16 pričuvnih brigada i devet pričuvnih samostalnih bataljuna ZNG.¹¹ U stvaranju ZNG značajnu ulogu je odigrala struktura TO iz koje su uzeti vojni obveznici i dio časničkog kadra. TO je službeno postojala do jeseni 1991. kada je uvedena u pričuvni sastav Hrvatske vojske.¹² Usprkos toga do decembra 1991. u sastavu oružanih snaga RH postojalo je nekoliko brigada TO koje su tada preimenovane u brigade HV.¹³ Iz TO i po uzoru na njega je u proljeće nastalo Zapovjedništvo ZNG kao najviša zapovjedna razina, a u julu i avgustu osnovana su regionalna zapovjedništva za istočnu Slavoniju, za banijsko-kordunsko područje, za ličko područje, za srednju i sjevernu Dalmaciju i za južnu Dalmaciju.¹⁴ Za zapovijedanje ZNG-om zagrebačkoj regiji osnovano je u avgustu Zapovjedništvo Zagrebačkog korpusa ZNG.¹⁵ Zapovjedno-borbene ovlasti imali su i krizni štabovi koji su osnivani na svim razinama upravne strukture, od općine do Republike.¹⁶

Nakon pribavljanja većih količina oružja i opreme iz osvojenih vojarni i drugih objekata JNA, u drugoj polovici septembar 1991. osnovana je Hrvatska vojska u kojoj je kao poseban dio zadržan Zbor narodne garde kao profesionalan sastav.¹⁷ Posljednji dio oružanih snaga bilo je Domobranstvo no ono se počelo

---

⁸ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima od 18. 4. 1991, *Narodne novine*, 23. 4. 1991.

⁹ SVA MORH, GSHV: MUP RH, br. 511-01-22-30232/91 od 12. 12. 1991.

¹⁰ Kritički osvrt na ustroj brigade ZNG u Ivo JELIĆ, *Čovjek i rat*, Hrvatski časnički zbor grada Splita, Split, 2005., 35.

¹¹ SVA MORH, GSHV: Raspored brigada narodne garde (rezervni sastav). Dokument je bez nadnevkva i potpisa stvaratelja i kasnije je dopunjavao.

¹² Zakon o obrani, *Narodne novine*, br. 49/91 od 20. 9. 1991; Zakon o obrani s izmjenama i dopunama, *Narodne novine*, 8. 10. 1991.

¹³ Radi se o sedam brigada TO u Zagrebu koje su krajem godine preimenovane u brigade od broja 144. do 153.

¹⁴ SVA MORH, GSHV: MUP RH, MORH, Zapovjedništvo Zbora narodne garde, kl. 8–01/91–01/05, ur. br. 512-01-91-1 od 18. 7. 1991, Zapovijed.

¹⁵ SVA MORH, GSHV: Ministarstvo obrane RH, kl. str. pov. 801-01/91-01/07, ur. br. 512-06-05-91-03 od 6. 8. 1991., Zapovijed.

¹⁶ SVA MORH, GSHV: Predsjednik Republike Hrvatske od 27. 7. 1991, Odluka o osnivanju i djelatnosti kriznih štabova u Republici Hrvatskoj.

¹⁷ Zakon o obrani, *Narodne novine*, 20. 9. 1991.

organizirati 1992.¹⁸ Pričuvni sastav ZNG i TO preveden je u pričuvni sastav u HV-u. Regionalna zapovjedništava i Zagrebački korpus preimenovani su u šest zapovjedništva operativnih zona čija su sjedišta bila u Osijeku, Bjelovaru, Zagrebu, Karlovcu, Rijeci i Splitu.¹⁹ Pored četiri djelatne brigade ZNG-a do kraja 1991. HV je narastao na oko 60 pričuvnih brigada i samostalnih bataljuna HV-a. U septembru 1991. osnovano je Zapovjedništvo Hrvatske ratne mornarice (HRM), koje je pod svojim zapovijedanjem imalo tri pomorska odreda, postrojbe specijalne namjene, ratne luke Ploče, Šibenik i Pulu, obalno topništvo, divizijun protuzračne obrane i bataljun mornaričkog pješaštva u osnivanju.²⁰ Do kraja godine osnovana su pomorska zapovjedništva HRM za sjeverni, srednji i južni Jadran.²¹ Ustroj Hrvatskoga ratnog zrakoplovstva (HRZ) počeo je razvojem zrakoplovnih skupina koje su osnivane pri Zapovjedništvu ZNG-a i ostalim obrambenim strukturama diljem Hrvatske. Nakon osvajanja aerodroma Lučko u septembru 1991. počelo je osnivanje prvih postrojba u Lučkom, Čakovcu, Osijeku, Splitu i Puli.²² U općem odnosu snaga značaj HRZ je bio mali.

Brojno stanje hrvatskih oružanih snaga nije lako utvrditi. U ljeto 1991. ZNG je imao na popisu oko 35.000 ljudi, a kasnije sve više. Po podacima Glavnog stožera iz januara 1992. u sastavu HV-a je bilo oko 155.000 ljudi.²³

Uz regularne postrojbe HV-a u Hrvatskoj su 1991. i 1992. postojale i Hrvatske obrambene snage (HOS) koje je organizirala Hrvatska stranka prava. Medijski prostor koji je HOS dobio bio je nerazmjernan njihovu broju i značaju u obrani Hrvatske. Po izvorima iz Hrvatske stranke prava u Hrvatskoj je 1991. bilo oko 3000 pripadnika HOS-a.²⁴ No, prema podacima MUP-a RH s kraja 1991. HOS je pod oružjem imao oko 250 ljudi.²⁵

Hrvatski protivnik, Jugoslavenska narodna armija imala je iza sebe gotovo pola stoljeća postojanja. Do kraja 1988. sastojala se od šest armija, Vojnopomorske oblasti, Ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane i jednoga samostalnog korpusa. Krajem 1988. JNA je prema planu *Jedinstvo* prešla na vo-

---

¹⁸ SVA MORH, GSHV: Ured predsjednika RH, br. 1250/11 od 27. 12. 1991., Odluka.

¹⁹ SVA MORH, GSHV: GSHV, kl. 119-01/91-01/10, ur. br. 5120-33-91-2 od 2. 10. 1991, Odluka o vojnopodručnoj podjeli Republike Hrvatske.

²⁰ SVA MORH, fond Kabinet ministra obrane: Ministarstvo obrane RH, kl. str. pov. 021-03/91-01/01, ur. br. 512-05-01-91-3 od 30. 10. 1991, Izvješće o stanju u području obrane; Franjo Gregurić, *Vlada demokratskog jedinstva Hrvatske 1991.-1992.*, Naklada Zadro, Zagreb, 1998, 143.

²¹ SVA MORH, GSHV: GSHV, kl. 8/91-01/171, ur. br. 5120-01/22-91-2 od 29. 10. 1991, Zapovijed.

²² SVA MORH, GSHV: MORH, Zapovjedništvo Hrvatskog ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane (HRZ i PZO), kl. 612-01/92-01/01, ur. br. 5120-20/09-92-43 od 19. 10. 1992, Povjesnice za HRZ i PZO; Ministarstvo obrane RH, kl. str. pov. 021-03/91-01/01, ur. br. 512-05-01-91-3 od 30. 10. 1991, Izvješće o stanju u području obrane.

²³ SVA MORH, GSHV: Direktiva GSHV iz 1992. za izvođenje strategijske ofenzive Hrvatske vojske.

²⁴ Podatak dobiven u decembru 2006. od člana HSP-a i saborskog zastupnika Vlade Jukića.

²⁵ „Izravna prijetnja ustavnom poretku“, *Vjesnik*, 5. 12. 1991, 9.

jno-teritorijalnu organizaciju u kojoj su armije zamijenjene vojištima, odnosno vojnim oblastima. Značajka nove organizacije bila je protuustavno podređivanje TO-a zapovjedništvima JNA u ratu, konkretno republičkih i pokrajinskih štabova TO-a u ratu zapovjedništvima vojišta, a brigada TO-a zapovjedništvima korpusa. Ovakva organizacija dijelom je funkcionirala i u miru što se vidjelo u Sloveniji i Hrvatskoj tijekom 1990. godine.²⁶

Od snaga JNA u Sloveniji, sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Istri, Gorskom kotaru, Lici, Kordunu i Banovini osnovana je 5. vojna oblast sa sjedištem u Zagrebu. Peta vojna oblast sastojala se od podstožernih postrojba, četiri korpusa, od čega dva u Hrvatskoj i jedne pješачke divizije. Zrakoplovnu potporu 5. vojnoj oblasti pružao je 5. korpus Ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane sa sjedištem u Zagrebu. Ostali, veći dio teritorija Hrvatske bio je podijeljen između 1. vojne oblasti i Vojnopomorske oblasti. Prva vojna oblast sa sjedištem u Beogradu obuhvaćala je Slavoniju, preko 17. korpusa koji je imao sjedište u Tuzli. Vojnopomorska oblast sa sjedištem u Splitu bila je nadležna za jadransku obalu i dio sjeverne Dalmacije, a sastojala se od Flote, tri vojnopomorska sektora i korpusa kopnene vojske u Kninu.²⁷

S ovakvom strukturom JNA je ušla u rat. Do kraja 1991. hrvatske snage su zarobile Varaždinski korpus, glavnina Riječkog je premještena u istočnu Hercegovinu, a Zapovjedništvo Zagrebačkog korpusa premješteno je u Bihać. Zbog sloma mirnodopske organizacije JNA je osnovala dvije operativne skupine, u septembru OG-1 za područje Banovine i većeg dijela Korduna, i u novembru OG-3 za južni dio Korduna i Liku. Na prijelazu iz 1991. u 1992. promijenjen je ustroj u kojem je 5. vojna oblast preimenovana 2. vojna oblast sa sjedištem u Sarajevu. U njezin je sastav ušao 10. korpus iz bivše 5. vojne oblasti, te 4., 5. i 17. korpus iz 1. vojne oblasti, kao i 9. korpus iz bivše Vojnopomorske oblasti. Snage JNA na području istočne Hercegovine i Crne Gore: 2. i 13. korpus, ušle su u sastav 4. vojne oblasti. Ovakva se podjela zadržala do sredine maja 1992. kada je JNA formalno nestala s povijesne scene.²⁸

Početak 1990. godine JNA je imala 275.341 ljudi od kojih je u 5. vojnoj oblasti bilo 45.559 ljudi. Krajem 1990. JNA je u RH imala približno oko 60.000 ljudi. Prema ratnom ustroju imala je 1.058.378 ljudi.²⁹ Prema podacima M. Sekulića, JNA je 1991. na mobilizaciju pozvala 142.058 osoba ili 7% vojnih obveznika do 45 godina starosti s područja Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore.³⁰ Na temelju više podataka s kraja 1991. i početka 1992. može se zaključiti

²⁶ Davor Marijan, *Smrt oklopne brigade*, Naklada Zoro, Zagreb–Sarajevo, 2002., 1–2.

²⁷ Isti, 2–3.

²⁸ Isti, 21–24.

²⁹ SVA MORH, fond Komande 5. vojne oblasti (dalje K-da 5. VO), DT br. 24-1/1990: I uprava Generalštaba Oružanih snaga SFRJ (dalje GŠ OS SFRJ), DT br. 11–1 od 17. 4. 1990., Radni materijal za sednicu Vojnog savjeta, Prilog 1, Pregled broja Formacijskih mjesta JNA.

³⁰ Milisav Sekulić, *Jugoslaviju niko nije branio a Vrhovna komanda je izdala*, NIDDA Verlag GmbH, Bad Vilbel, 1997., 260.

da je JNA u vrijeme potpisivanja Sarajevskog primirja na teritoriju Hrvatske i teritoriju Bosne i Hercegovine u funkciji rata prema Hrvatskoj imala oko 140.000 ljudi.³¹ Manji dio tog ljudstva bio je iz Teritorijalne obrane Srbije i Bosne i Hercegovine. Pukovnik Sekulić navodi podatak da je u drugoj polovici 1991. na teritoriju Hrvatske bilo 15.818 ljudi iz Teritorijalne obrane.³²

Oružane snage pobunjenih Srba nastale su najvećim dijelom na postojećoj strukturi unutarnjih poslova i narodne, tj. Teritorijalne obrane. Prva oružana formacija bila je milicija. Nastala je odmetanjem ljudstva i policijskih postaja iz Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske. Službeno je osnovana u januaru 1991. godine kao Sekretarijat za unutarne poslove sa sjedištem u Kninu.³³ Početkom septembra 1991. imala je oko 2900 ljudi.³⁴ Za djelovanje u bojnim zadaćama milicija SAO Krajine je početkom oktobra podređena zapovjednicima TO-a.³⁵

Uzor za vojno organiziranje pobunjenih Srba bila je prostorna struktura TO-a. U zapadnim dijelovima Hrvatske u julu su osnovani ratni općinski i regionalni štabovi TO-a. U avgustu su od regionalnih štabova osnovane tri operative zone Teritorijalne obrane SAO Krajine: za područje sjeverne Dalmacije i Like, za područje Korduna i za područje Banovine. Teritorijalna obrana organizirala se u štabove, odrede, čete i vodove. Od septembra 1991. Teritorijalna obrana SAO Krajine je smatrana sastavnim dijelom Oružanih snaga SFRJ.³⁶ Prema formaciji Teritorijalna obrana SAO Krajine je bez Slavonije imala 24.410 ljudi.³⁷

Ustroj TO-a na području Slavonije bio je drukčiji. Krovno zapovjedno tijelo bio je Štab TO-a SAO zapadna Slavonija. On je zapovijedao ustrojavanjem regionalne postrojbe milicije za posebne namjene, kao i manevarskim odredom zapadne Slavonije.³⁸ U istočnoj Slavoniji, Srijemu i Baranji, lokalna TO-a, uglavnom prostornog tipa je službeno u prvoj polovici oktobra pripojena oružanim snagama SFRJ.³⁹

³¹ Sudski spisi Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju u Dean Haagu (dalje ICTY): Komanda 1. vojne oblasti, str. pov. br. 1614–162 od 16. 11. 1991., Pregled sastava snaga; ICTY: Materijal za referisanje komandanta 5. korpusa u GŠ OS SFRJ 3. 12. 1991; HMDCDR: Komanda 10. korpusa, Pregled brojnog stanja jedinica, izveštaj str. pov. br. 3/15–36 od 17. 1. 1992.; HMDCDR: Stanje popune 9. korpusa po RF na dan 8. 1. 1992.; ICTY: Radna karta – Raspo-red snaga 2. OG na dan 2. 12. 1991.

³² M. Sekulić, *Jugoslaviju niko nije branio a Vrhovna komanda je izdala*, 260.

³³ HMDCDR: Izvršno vijeće Srpske autonomne oblasti Krajina (SAOK), br. 01/91 od 5. 1. 1991., Obavijest o formiranju Sekretarijata za unutrašnje poslove SAOK.

³⁴ Milisav SEKULIĆ, *Knin je pao u Beogradu*, NIDDA Verlag GmbH, Bad Vilbel, 2000., 31.

³⁵ HMDCDR: Vlada SAOK, Predsjednik, br. 2/1–91 od 9. 10. 1991., Naredba.

³⁶ Zakon o odbrani, *Glasnik Krajine*, 2. 12. 1991.

³⁷ M. Sekulić, *Knin je pao u Beogradu*, 35.

³⁸ HMDCDR: Štab TO SAO Zapadna Slavonija od 2. 9. 1991., Naredba.

³⁹ Odluka o pripajanju teritorijalne odbrane Srpske oblasti Slavonija, Baranja i zapadni Srem oružanim snagama SFRJ od 9. 10. 1991., *Službeni glasnik Srpske Oblasti Slavonija, Baranja i Zapadni Srem*, 19. 12. 1991., 20–21.

U septembru je JNA kadrovski pojačala snage pobunjenih hrvatskih Srba. Veći broj oficira i mlađih oficira dobio je 20. septembra 1991. postavljena i upućen je u Hrvatsku kako bi vodio srpske pobunjenike. JNA je osnovala svoj Štab TO SAO Krajine i tri operativne zone. Zonski štab TO za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem osnovan je tek u decembru 1991. nakon proglašenja Republike Srpske Krajine. U novembru su općinski štabovi TO-a preustrojani, a s odredske strukture prešlo se na brigadnu strukturu. Ukupno je osnovana 21 brigada i 29 odreda TO-a. Novoustrojene brigade operativno su podređene zapovjedništvima JNA i stavljene na njihovu opskrbu.⁴⁰

U sastavu JNA i pod njezinim zapovijedanjem borile su se i razne srpske paravojske skupine koje nisu ušle u formacijski sastav OS SFRJ. One su inicirane iz struktura službi sigurnosti Srbije. U zapadnom dijelu Hrvatske najpoznatija skupina bila je Kapetana Dragana, a u istočnoj Hrvatskoj djelovale su skupine Vojislava Šešelja, Mirka Jovića i Željka Ražnjatovića Arkana i druge. Po tvrdnjama generala Vasiljevića odred „Dušan Silni“ iz Stare Pazove, odred „Crnogorac“ s Fruške gore i Arkanova skupina bile su u sastavu brigade MUP-a Srbije kojom je zapovijedao Radovan Stojičić Badža.⁴¹ Brojno stanje tih skupina teško je procijeniti, kretalo se od nekoliko desetaka do nekoliko stotina ljudi.

Ratni planovi

Ratni plan JNA bio je dio jedinstvenog plana obrane SFRJ. Od početka 1970-ih godina ratni planovi oružanih snaga SFRJ vođeni su pod imenom *Sutjeska*. Varijanta napada s Istoka bila je *Sutjeska-1* a varijanta napada sa Zapada *Sutjeska-2*.⁴² Od proljeća 1990. godine *Sutjeska-2* bila je osnovni plan JNA.⁴³ U zimu i proljeće 1991. godine, JNA je izradila svoju posljednju verziju ovog plana. Zapovjedništvu 5. vojne oblasti podređena je ojačana Gardijska mehanizirana divizija koja je bila razmještena u Beogradu i užoj Srbiji. Prema njoj su orijentirani Banjolučki i Tuzlanski korpus 1. vojne oblasti, kao i Kninski korpus Vojnopomorske oblasti.⁴⁴

---

⁴⁰ Zdenko Radelić i dr., *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, 105–106.

⁴¹ ICTY: Zapisnik o saslušanju svedoka Vasiljević Aleksandra sastavljen dana 13. 1. 1999. kod istražnog sudije Vojnog suda u Beogradu.

⁴² SVA MORH, fond Komande 5. armije: I uprava GŠ JNA, str. pov. R br. 2–5 od 10. 2. 1975., Direktiva oružanim snagama za odbranu SFRJ „Sutjeska-1“ (Izvod za 5. armiju); SVA MORH, K-da 5. armije, Str. pov. „R“ br. 16–1/1976: I uprava GŠ JNA, Str. pov. „R“ br. 10–3 od 12. 2. 1976, Primedbe na RP „Sutjeska-2“.

⁴³ SVA MORH, Komanda 5. VO: Radna bilježnica „Zekanović 'J-2“, zabilješka od 19. 4. 1990.

⁴⁴ SVA MORH, K-da 5. VO: Radna bilježnica „Načelnik OONP“, zabilješke od 16. i 19. 2. 1991; SVA MORH, K-da 5. VO: Radna bilježnica „Načelnik Štaba“, zabilješke od 15. i 18. 2. 1991; SVA MORH, K-da 5. VO: Radna bilježnica „Načelnik Oklopnih jedinica“, zabilješka od 17. 2. 1991.

Pohod JNA na Hrvatsku u septembru 1991. nesumnjivo je imao elemente razrađene s ratnim planom *Sutjeska-2*. Srpski problem bio je netransparentan ratni cilj zbog nesuglasja između Srbije i JNA koja je to trebala provesti u djelo. Srbija je bila za državu u kojoj će živjeti većina Srba, a u strukturama JNA se i dalje računalo s nekakvom Jugoslavijom. Nakon sukoba u Sloveniji, srbijanski politički vrh je od vojnog vrha tražio i dobio obećanje da će JNA glavne snage koncentrirati na crti: „Karlovac – Plitvice na zapadu; Baranja, Osijek, Vinkovci – Sava na istoku i Neretva na jugu. Na taj način pokriti sve teritorije gde žive Srbi do potpunog raspleta, odnosno do konačnog slobodnog opredeljenja naroda na referendumu“. Uz to je traženo da se iz JNA potpuno eliminiraju Hrvati i Slovenci. Na temelju ovog zahtjeva JNA je u drugoj polovici 1991. pokušala poraziti hrvatske snage.

Mirnom smjenom vlasti u Hrvatskoj i ubrzanom konfrontacijom s JNA plan obrane Hrvatske naslijeđen od komunista postao je besmislen. Koncept Općenarodne obrane i društvene samozaštite obezvrijeđen je promjenama u Europi i svijetu. Uz to je TO bila razoružana i s vodstvom čvrsto vezanim uz JNA. Od avgusta 1990. u dijelu Hrvatske postojalo je stanje izvanrednih prilika, odnosno bio je narušen ustavni poredak.⁴⁵ Iako je JNA onemogućila djelovanje hrvatske policije, politički vrh do septembra 1991. nije zauzeo jasno i nedvosmisleno stajalište prema njoj. Na taj je način manevarski prostor obrambenim snagama vezan uz djelovanje pobunjenih Srba. Do ljeta 1991. u djelovanju MUP-a može se uočiti usmjereno djelovanje prema suzbijanju unutarnje pobune i opasnosti intervencije JNA. Zbog nejasnog odnosa o stanju u republici, prvi planovi za uspostavu ustavnog poretka bili su policijskog tipa. Od njih treba odvojiti razmišljanja ministra obrane Martina Špegelja o preventivnim napadima na JNA.⁴⁶ Iako se ustalio običaj da se ova razmišljanja tretiraju kao planovi obrane, za sada nema nikakvih dokaza da su oni doista rađeni, tj. da su bili nešto više od nerealizirane zamisli. U kasnijim napadima na vojarne ova je ideja donekle realizirana, no i tada se ne može govoriti o ratnom planu već o njegovu malom dijelu. Sam ratni plan koji je predviđao jasnu zamisao o uporabi oružanih snaga Republike Hrvatske nije postojao tijekom 1991. godine.

Sličan je slučaj s vojnom silom pobunjenih Srba u Hrvatskoj. Njezino djelovanje bilo je taktičko u svrhu izazivanja hrvatskih snaga i omogućavanja JNA da iziđe izvan vojarni i arbitriru u sukobima. Od sredine 1991. postupno su djelovali u sklopu operativnih zamisli JNA, što je od septembra 1991. postalo pravilo.

---

⁴⁵ Izvanredne prilike, pojam je naslijeđen iz obrambeno-samozaštitnog rječnika SFRJ i pod njim je podrazumijevana ugroza sustava komunističke vlasti. U njihovu rječniku bila je to zamjena za mnogo konkretniji, no tada već zastarjeli pojam kontrarevolucije. Više o izvanrednim prilikama u Boško Todorović/Dušan Vilić, *Izdaja i odbrana Jugoslavije*, Privredapublik, Beograd 1990. i Davor Marijan, „Oružane snage SFRJ u izvanrednim prilikama“, *Časopis za suvremenu povijest*, 34, br. 2., Zagreb, 2002., 339–376.

⁴⁶ Martin Špegelj, *Sjećanja vojnika*, Znanje, Zagreb, 2001., 127–131, 133, 141–142.

Periodizacija rata

Kontroverze oko Domovinskog rata počinju već s pitanjem nadnevka kada je rat uopće počeo. Rat se uglavnom definira po uobičajenom određenju sukoba dvije ili više država. Po tom kriteriju Hrvatska je u ratu tek od 26. juna, odnosno 8. oktobra 1991. No, do tada je pobuna dijela srpskog stanovništva bila gotova stvar stara godinu dana. Općenito je mišljenje da je rat počeo u ljeto 1991. Pobunjeni Srbi su od 1992. kao nadnevak početka rata obilježavali 17. avgust 1990.⁴⁷ Hrvati se i danas redovito svađaju oko ovog prema načelu gdje je pukla prva puška.

Osobno, držim da je rat počeo sredinom maja 1990. nakon pobjede HDZ-a, 14. maja je stigla zapovijed o razoružanju TO-a koja je realizirana u sljedećih tjedan dana.⁴⁸ Istovremeno, 15. maja u Generalštabu Oružanih snaga potpisana je zapovijed o prestrojavanju snaga u JNA sukladno novoj političkoj slici u zapadnim dijelovima Jugoslavije.⁴⁹

Temelj za periodizaciju rata je djelovanje JNA, ona je bila glavni pokretač nemira na temelju kojeg su ostali sudionici ravnali svoja stajališta. Hrvatska je nastojala izbjeći rat s JNA pa je do sredine septembra 1991. „kaskala“ za stanjem na terenu. Sukladno ovome, držimo da se rat u Hrvatskoj i protiv Hrvatske može podijeliti na tri razdoblja. Prvo razdoblje trajalo je od demokratskih izbora do incidenta u Pakracu. Riječ je o razdoblju od maja 1990. do početka marta 1991. Drugo razdoblje obuhvaća događaje od incidenta u Pakracu do okupacije Baranje i sela Kijeva u Dalmaciji, a trajalo je od početka marta do kraja avgusta 1991. Treće razdoblje je trajalo od septembra 1991. do početka januara 1992. Osnovno obilježje razdoblja je otvoreni rat glavnine Oružanih snaga SFRJ i pobunjenih Srba protiv Republike Hrvatske.

Prvo razdoblje

Nekoliko dana prije nego što je HDZ preuzeo vlast u Hrvatskoj, JNA je oduzela oružje TO Socijalističke Republike Hrvatske i pohranila ga u svoja skladišta. Tvrdila je da je oružje isključivo u nadležnosti vojske a ne republika i da postoji mogućnost da se oružje vrati ako republike osiguraju „dobre uslove zaštite“.⁵⁰ Iako su u dijelu općina osigurani uvjeti kvalitetne zaštite, oružje nije

---

⁴⁷ SVA MORH, dokumenti Republike Srpske Krajine (dalje RSK): Vlada RSK, br. 04-3-270/92 od 28. 7. 1992., Odluka.

⁴⁸ SVA MORH, K-da 5. VO: I uprava GŠ OS SFRJ, str. pov. br. 19–1 od 14. 5. 1990., Naredenje; MORH, pismohrana Savjeta za sukcesiju vojne imovine (dalje SSVI): Komanda 5. VO, str. pov. br. 9/75–180 od 22. 5. 1990., Izvještaj; MORH, SSVI: Republički štab Teritorijalne obrane SRH, str. pov. br. 23-10-16 od 31. 5. 1990., Izvještaj o premještanju naoružanja i municije u vojnom krugu.

⁴⁹ SVA MORH, K-da 5. VO, DT br. 26–1/1990: I uprava GŠ OS SFRJ, DT. br. 1487-172/89 od 15. 5. 1990., Naredba načelnika GŠ OS SFRJ.

⁵⁰ Borisav Jović, *Posljednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996., 146–147.

vraćeno.⁵¹ Oduzimanje oružja bilo je dalekosežno, ono je postalo jedno od temeljnih pitanja obrane, napose nakon izbijanja srpske pobune u Hrvatskoj. Oružje je bila točka na kojoj je JNA kasnije dokazivala agresivne namjere hrvatskih vlasti odbijajući blok kakvu pomisao da se oružje možda nabavlja zbog osjećaja ugroženosti i obrane. JNA je na temelju oružja dobila željeno stanje ugroze državne sigurnosti (pod tim mislimo na SFRJ) što je pokušala iskoristiti u januaru 1991. u aferi oko razoružanja paravojnih postrojba. Stoga nije isključeno da je diskreditacija RH s naoružanjem bio jedan od ciljeva koje je JNA željela postići oduzimanjem oružja TO-u.

Drugi potez JNA bile su promjene ustroja zbog političkih promjena u zapadnim dijelovima SFRJ. Ona je nakon temeljitih priprema u proljeće 1990. u ljetu koje je slijedilo provela novo grupiranje mirnodopskih snaga JNA u Hrvatskoj i njezinu susjedstvu. Dio promjena bio je određen razvojnim planom za 1990. godinu, odnosno razdoblje od 1991. do 1995. godine, ali dio i nije. Na taktičkoj razini to je značilo dovođenje dijela postrojbi iz niže (B i R) u najvišu, A klasifikaciju, odnosno pojednostavljeno rečeno, povećanje brojnog stanja. Postrojbe „A“ klasifikacije imale su od 60 % do 100%, „B“ od 15 % do 60% i „R“ do 15% popunjenosti po ratnom ustroju postrojbi.⁵² Kasnije je podjela dopunjena na temelju brojnog stanja bataljuna i divizijuna u postrojbama ranga brigade ili puka.⁵³ Postrojbe „A“ klasifikacije imale su kadrovsku osnovu od vojnika na redovnom služenju vojnog roka. Po jugoslavenskoj doktrini one su za kratko vrijeme postizale ratnu formaciju i bile spremne za brzu uporabu. U 1. vojnoj oblasti u Bosni i Hercegovini ovo je učinjeno u Banjoj Luci i Mostaru, u Srbiji u Srijemskoj Mitrovici, Beogradu i Valjevu.⁵⁴ U Vojnopomorskoj oblasti, u Kninskom korpusu isti postupak učinjen je u Kninu i Benkovcu čiji su garnizoni pojačani s oko 80 oklopnih borbenih vozila (tenkovi i oklopni transporteri).⁵⁵ Kninski korpus je do tada imao izraženu pješačku značajku.

Najveće promjene bile su u 5. vojnoj oblasti. Od snaga u Zagrebu, Petrinji, Dugom Selu i Jastrebarskom osnovan je novi, peti korpus u 5. VO – Za-

---

⁵¹ SVA MORH, fond Republičkog sekretarijata za narodnu obranu Socijalističke Republike Hrvatske: Ministarstvo obrane, kl. 213-01/90-01/01, ur. br. SP 512-02-04-90–12 od 25. 10. 1990., Zahtjev za vraćanje naoružanja i municije TO DPZ.

⁵² SVA MORH, Komanda 5. armije, DT br. 19–5 od 23. 12. 1980., Kriteriji za mirnodopsku klasifikaciju.

⁵³ SVA MORH, K-da 5. VO, DT. br. 13–1/1990: SVA MORH: I uprava GŠ OS SFRJ, DT br. 1487–136/89 od 26. 2. 1990., Polazne osnove za dalju dogradnju JNA.

⁵⁴ SVA MORH, K-da 5. VO, DT br. 24–1/1990: I uprava GŠ OS SFRJ, DT br. 11–1 od 17. 4. 1990., Radni materijal za sednicu Vojnog savjeta; SVA MORH, K-da 5. VO, DT br. 26–1/1990: I uprava GŠ OS SFRJ, DT. br. 1487–172/89 od 15. 5. 1990., Naredba načelnika GŠ OS SFRJ.

⁵⁵ SVA MORH, K-da 5. VO, DT br. 26–1/1990: I uprava GŠ OS SFRJ, DT. br. 1487–172/89 od 15. 5. 1990., Naredba načelnika GŠ OS SFRJ i Prilog (Preraspodelni nalog Uprave oklopno-mehanizovanih jedinica); Potvrda za prevođenje u A klasifikaciju u MORH, Vojni muzej: Vojnopomorska oblast, Pregled jedinica „A“ i „B“ klasifikacije, stanje na dan 10. 12. 1990.

grebački. U „A“ tipu u 5. vojnoj oblasti preustrojene su još snage u Bjelovaru, Rijeci, Karlovcu, Virovitici i Križevcima. U Sloveniji u Ilirskoj Bistrici, Ljubljani i Vrhniki.⁵⁶ Prevođenje dijela snaga 5. vojne oblasti u A tip bio je pokušaj da se premosti ovisnost o ljudstvu na područjima gdje su Hrvati bili većina. Od tog pravila odudara samo 221. motorizirana brigada iz Knina i Benkovca koja je locirana u područje s većinskim srpskim stanovništvom. No vrijeme će brzo pokazati da njoj nije bila namijenjena uloga pacifikacije nepovoljnoga etničkog područja već zaštitnika Kninske krajine. Težište na oklopnim i mehaniziranim snagama koja su u bojnom pogledu bila najdjelotvornija, bilo je u skladu s povoljnim učincima koje su imali na Kosovu početkom i krajem osamdesetih godina i analizama suvremenih lokalnih ratova.⁵⁷ To potvrđuje u svojim sjećanjima i tadašnji predsjednik Predsjedništva SFRJ Borisav Jović kojem je 8. juna 1990. savezni sekretar general Veljko Kadrijević rekao da su „doneli odluku o formiranju posebnih motorizovanih korpusa u regionima Zagreba, Knina, Banjaluke i Hercegovine, koji će biti sposobni, po potrebi, da budu u funkciji kao na Kosovu“.⁵⁸ Daljnji slijed događaja pokazao je da je većina tih postrojbi do izbijanja otvorenog rata u ljeto 1991. godine djelovala na stvaranju onoga što je promidžba JNA zvala „tampon zonama“, dok je stvarno bilo riječ o sprječavanju rada legalnih tijela Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske.

Pobuna hrvatskih Srba u ljeto 1990. bila je uvod u rat. Počela je nakon hrvatske odluke da zbog najavljenoga srpskog referenduma povuče oružje iz policijskih postaja u mjestima s većinskim srpskim pučanstvom. U okolici Knina 17. avgusta naoružani civili srpske nacionalnosti zapriječili su prometnice.⁵⁹ Pokušaj specijalne postrojbe Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske da intervencijom u Kninu uguši pobunu u začetku spriječila je JNA sa svojim zrakoplovstvom. Postupak je opravdan tvrdnjom da su hrvatski helikopteri letjeli mimo najave i odobrenog koridora.⁶⁰ Nakon ovog, sve do marta 1991. nije bilo pokretanja snaga.

Možemo reći da je u ovom vremenu postavljen „ravnopravan“ odnos između legalnih hrvatskih tijela i pobunjenih Srba. Vrhunac se dogodio u januaru 1991. u pokušaju JNA da razoruža, kako je to ona zvala, paravojne formacije. Iako je afera protekla bez oružanih sukoba i prolijevanja krvi, ona je bila prvi u nizu konflikata koji je mogao izazvati rat i dokaz da su obje strane, u ovom slučaju RH i JNA, to shvatile i pristale na ustupke da do toga ne dođe.⁶¹

---

⁵⁶ SVA MORH, Komanda 5. VO, DT br. 2–14 od 24. 1. 1991., Izvještaj o realizaciji zadataka iz plana *Jedinstvo-2 i 3*, u 1990. godini.

⁵⁷ D. Marijan, *Smrt oklopne brigade*, 153–154.

⁵⁸ B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 152.

⁵⁹ Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990–1995.*, Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., 77–81.

⁶⁰ Zapisnik sa 38. sjednice Vlade Republike Hrvatske održane 20. 11. 1990.

⁶¹ Davor Marijan, *Slom Titove armije: JNA i raspad Jugoslavije 1987.–1992.*, Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008., 233–241.

Drugo razdoblje

Drugo razdoblje traje od početka marta do kraja avgusta 1991. Ovo je razdoblje „tampon zona“ kao simbola djelovanja i izlaska JNA iz vojarni. Ni u prvoj fazi JNA se nije mogla ignorirati, no bila je u vojarnama i njezino djelovanje svodilo se na upozorenja i dizanje bojne spremnosti postrojba, ali bez njihova pokretanja iz vojarni. S „tampon zonama“ JNA je izišla iz njih. „Tampon zona“ je kao pojam izveden iz strogo povjerljivog naputka o postupanju Oružanih snaga SFRJ u izvanrednim prilikama. U SFRJ su od 1980-ih postojali planovi za eliminiranje izvanrednih prilika, pod kojim je podrazumijevana unutarnja ugroza režima. U najtežim varijantama izvanrednih prilika predviđana je uporaba oružanih snaga, prvo TO-a, a zatim JNA.⁶² Srpska pobuna u Hrvatskoj u ljeto 1990. bila je iz domena izvanrednih prilika i na nju Hrvatska nije mogla reagirati na predviđeni način jer je JNA razoružala TO i spriječila intervenciju policije.

Krajem 1990. godine, unošenjem zadaće sprječavanja građanskog rata, promijenjena je doktrina postupanja JNA u izvanrednim prilikama.⁶³ U odnosu na ponašanje na Kosovu, u postupcima JNA javlja se bitna novost – „tampon zona“. S „tampon zonama“ stavljen je znak jednakosti između tijela vlasti legalno izabrane politike i pobunjenih srpskih skupina. Upravo su one svojim djelovanjem izazvale stvaranje „tampon zona“. Naime, nakon konsolidacije i stvaranja SAO Krajine, odvajanja policije i stvaranja MUP-a SAOK (Martićeva milicija) pobunjeni Srbi počeli su proces širenja SAO Krajine izvan ličko-dalmatinskog područja. Scenarij je uglavnom bio isti, referendumska odvajanja srpskih naselja od općine s apsolutnim ili relativnim hrvatskim stanovništvom, odnosno odlukama općinskih vijeća o pripajanju SAO Krajini. Upravo je ovo učinjeno u Pakracu kada je prvi put postavljena tampon zona. Ona je predstavljala pokušaj zamrzavanja nastalog stanja i ravnopravan tretman obje sukobljene strane. Razdoblje „tampon zona“ trajalo je do kraja avgusta 1991. i ima dvije jasno uočljive faze.

Prva faza počela je intervencijom JNA u Pakracu, gdje je prvi put provedeno razdvajanje sukobljenih strana i gdje je bilo prvo otvaranje vatre između JNA i MUP-a RH.⁶⁴ Kasnije slijedi ponavljanje na Plitvicama,⁶⁵ u Borovu Selu⁶⁶

---

⁶² Priručnik za rad komandi, štabova i jedinica oružanih snaga SFRJ u vanrednim prilikama, Strogo povjerljivo, GŠ OS SFRJ, 1988.

⁶³ *Upotreba oružanih snaga SFRJ u vanrednim prilikama*, Centar Visokih vojnih škola OS „Maršal Tito“, Institut za stratezijska istraživanja, Beograd 1990., 99–101.

⁶⁴ „Pokret jedinica JNA odobrio predsednik Jović“, *Narodna armija*, 7. 3. 1991., 7; B. Jović, *Poslednji dani SFRJ*, 281–282; *Zbornik dokumenata iz oblasti odbrane i bezbednosti Jugoslavije 1990–1991 godine*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2002., 239–240; Izlaganje admirala Stane Broveta, zamjenika saveznog sekretara za narodnu obranu na sednici odbora za narodnu odbranu Skupštine SFRJ od 5. 3. 1991.

⁶⁵ VSA MORH: K-da 5. VO, pov. br. 25/296–15 od 4. 4. 1991., Informacija o aktivnostima jedinica angažovanih na zadacima na Plitvicama; *Zbornik dokumenata iz oblasti odbrane i bezbednosti Jugoslavije 1990–1991 godine*, 246–247: Predlog SSNO od 2. 4. 1991.

i Glini.⁶⁷ Za to je razdoblje karakteristično da nema velikih teritorijalnih pomaka. Armija djeluje na način da onemogućiti hrvatsko djelovanje i omogućiti održanje srpske pobune. Paradigma tog djelovanja je primjena plana za uklanjanje izvanrednih prilika *Radan* na Knin i dio Like u proljeće 1991. Početkom aprila JNA je zatvorila sve prometnice koje su vodile u pobunjena područja u sjevernoj Dalmaciji i Lici.⁶⁸ Pod parolom „razdvajanja sukobljenih strana“ JNA nije puštala ulazak hrvatske policije na to područje.⁶⁹ Na taj je način cijela Kninska krajina i područje Like s većinskim srpskim pučanstvom dobilo „čuvara“ koji je omogućavao učvršćivanje vlasti pobunjenih Srba.

Istovremeno sa sukobom u Sloveniji počela je druga faza djelovanja JNA u Hrvatskoj, širenje pobune na nacionalno miješana područja i zajedničko djelovanje dijela Armije i naoružanih sastava pobunjenih Srba. Glina je prvo područje na kojem je demonstrirana nova taktika, a njezin vrhunac je bilo zauzimanje Baranje krajem avgusta 1991.⁷⁰

Nakon što su pobunjeni Srbi pokušali primijeniti scenarij iz Pakraca na Plitvice, Hrvatska je našla odgovor. Osnivala je policijske stanice ili ispostave koje su bila jamac ustavnosti s jedne strane i oslonac lokalnom hrvatskom pučanstvu. Jedna od prvih, ako ne i prva, osnovana je u oktobru 1990. u selu Lovincu, inače katastarskom dijelu općine Gračac. Nakon Plitvičke postaje krajem aprila osnovana je policijska stanica u selu Kijevu koje je katastarski pripadalo Kninu.⁷¹ Hrvatski obrambeni naponi dobili su na uvjerljivosti nakon što je u maju 1991. počelo formiranje ZNG-a koji je zaživio nakon sukoba JNA i Slovenije. Temeljni problem ZNG-a bilo je oružje i lokalizmi. Glavni smjer djelovanja novoosnovanih snaga bio je protiv oružanih sastava pobunjenih Srba na području Hrvatske na području od sjeverne Dalmacije do Slavonije. Prema JNA, koja je bila temeljni problem, vrhovništvo nije dopuštalo poduzimanje radikalnih mjera. S jedne strane razlog je bila inferiornost ZNG-a i MUP-a, a s druge strane potrebe visoke politike i nastojanje da se od međunarodne zajednice ne dobije etiketa napadača i glavnoga remetilačkog faktora. Hrvatsko vrhovništvo je dugo JNA dijelilo na skup različitih strujanja, u kojem je načelnik Generalštaba Oru-

⁶⁶ Davor Marijan, *Bitka za Vukovar*, Hrvatski institut za povijest: Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb–Slavonski Brod, 2004, 50–53.

⁶⁷ Z. Radelić i dr., *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, 117–118.

⁶⁸ HMDCDR: Komanda 9. korpusa, DT. br. 1–4 od 5. 4. 1991, Zapovest za odbranu Op. br. 1.

⁶⁹ Protuobavještajna agencija (danas Sigurnosno-obavještajna agencija): Odeljenje bezbednosti Komande RV i PVO, SP br. 4–165 od 16. 5. 1991, Informacija UB SSNO.

⁷⁰ D. Marijan, *Bitka za Vukovar*, 105–107.

⁷¹ Vlada Republike Hrvatske, pismohrana Ureda za suradnju s Međunarodnim kaznenim sudom i Međunarodnim sudom pravde: Mjesna zajednica Ploča, br. 27/09 od 13. 10. 1990, Zahtjev; Hrvatski državni arhiv, Ured predsjednika Republike Hrvatske, (dalje HDA, UPRH): MUP RH od 28. 4. 1991, Operativno-indikativna informacija o značajnijim sigurnosnim saznanjima, pojavama i događajima (180); *Kronologija rata: Hrvatska, Bosna i Hercegovina 1989–1998*, Hrvatski informativni centar, Zagreb, 1998., 53.

žanih snaga SFRJ general-pukovnik Blagoje Adžić gledan kao predstavnik radikalne – srpske crte za razliku od umjerenijeg Kadijevića. To su, između ostalog, bili razlozi zbog kojih je JNA gledana kao sila s kojom je možda i moguće postići dogovor unatoč prosrpskom djelovanju dijela njezinih pripadnika.⁷² Krajem jula 1991. pod dojmom učestalih incidenata koje je JNA izazivala u istočnoj Slavoniji, Vlada Republike Hrvatske je na zatvorenoj sjednici zaključila da je došlo vrijeme za zauzimanje stajališta prema ulozi JNA u sukobima u Republici Hrvatskoj jer terorizam, kako je to obrazložio ministar obrane Šime Đodan, „neće moći biti savladan bez sukoba s Armijom“.⁷³ Oklijevanje da se JNA proglasi agresorom trajalo je gotovo do sredine septembra 1991. odnosno do napada na vojarne. To je svakako izazivalo velike probleme postrojbama koje su sve češće imale sukobe s JNA. Ovo je bilo najizraženije u Slavoniji gdje je prvi put, 6. septembra 1991. u jednoj bojnoj zapovijedi JNA jasno definirana kao snaga koja zajedno djeluje s pobunjenim Srbima čiji je cilj „odsjecanje ove regije na liniji Virovitica – Novska i stvaranje uvjeta za uspostavu agresorske, odnosno velikosrpske vlasti“.⁷⁴ JNA je od međunarodne zajednice tek krajem avgusta optužena da izaziva sukobe, tj. da potpomaže pobunjenim Srbima te da nije nepristran pomagač.⁷⁵

Treće razdoblje

Treće razdoblje prve faze rata trajalo je od kraja septembra 1991. do početka januara 1992. Ovo razdoblje obilježio je otvoreni rat. Ponovno ga je odredila JNA svojim djelovanjem. Ona u ovom razdoblju nije imala ni blizu toliko uspjeha koliko do tada iako je angažirala značajan dio svog potencijala u otvorenoj napadnoj operaciji. Osnova operacije bio je modificirani ratni plan *Sutjeska-2*. Ovaj plan je godinama dorađivan za slučaj napada Zapada na Jugoslaviju. Plan je predviđao da će napadač u prvim danima rata imati uspjeha, zauzeti dio Jugoslavije, a da će nakon sređivanja stanja i prelaska društva na ratno življenje Oružane snage SFRJ provesti uspješnu oslobodilačku operaciju angažiranjem snaga iz dubine, uglavnom iz sastava 1. vojne oblasti. Početkom 1991., u vrijeme dok je vojna sila Hrvatske bila simbolična, bilo je planirano ojačavanje 5. vojne oblasti s ojačanom Gardijskom mehaniziranom divizijom iz uže Srbije. Upravo su ove snage u septembru 1991. bile predviđene da iznesu glavni teret ofenzive protiv Hrvatske. Osim 1. vojne oblasti, značajnu zadaću je

---

⁷² HDA, UPRH: Kabinet ministra unutarnjih poslova RH od 10. 5. 1991, Operativni materijali; Franjo Tuđman, *Zna se*, Izvršni odbor HDZ-a, Zagreb, 1992, 192–195; Izvještaj Hrvatskom saboru o stanju u Republici Hrvatskoj od 28. 12. 1991.

⁷³ Zapisnik sa 96. zatvorene sjednice Vlade Republike Hrvatske, održane 24. srpnja 1991.

⁷⁴ SVA MORH, fond Zapovjedništva Operativne zone Osijek: Zapovjedništvo ZNG za istočnu Slavoniju od 6. 9. 1991., Zapovjest Op. br. 1.

⁷⁵ *Zbornik dokumenata iz oblasti odbrane i bezbednosti Jugoslavije 1990–1991 godine*, 376–377; EZ od 27. 8. 1991., Deklaracija o Jugoslaviji.

dobio i Kninski korpus, jer je 5. vojna oblast dijelom vezana, dijelom blokirana, a dijelom razbijena i zarobljena.

Ideju manevra snaga objavio je osobno Kadrijević 1993. Prema njegovu priznanju zamisao ofenzive temeljila se na zahtjevu potpune blokade Hrvatske iz mora i zraka. Glavna zadaća bila je ipak na kopnu, plan je bio Hrvatsku ispresijecati na pravcima Gradiška–Virovitica; Bihać–Karlovac–Zagreb; Knin–Zadar i Mostar–Split. Najjača skupina JNA sastavljena od oklopno-mehaniziranih snaga angažirana je u istočnoj Slavoniji, s ciljem da se brzo probije prema zapadu, spoji sa snagama u JNA u zapadnoj Slavoniji i produži k Zagrebu i Varaždinu, odnosno prema granici Slovenije. Istovremeno je planirano jačim snagama iz područja Herceg Novi – Trebinje s kopna blokirati Dubrovnik, izbiti u dolinu Neretve i na taj način pomoći snagama angažiranim u napadu na pravcu Mostar–Split. Prema očekivanoj provedbi dijela zadaće, trebalo je osigurati i „držati granicu Srpske Krajine u Hrvatskoj“, izvući preostale snage JNA iz Slovenije i nakon toga povući JNA iz Hrvatske. Već uporabljenim sastavima JNA trebalo je pridodati još 15 do 18 oklopnih, mehaniziranih i pješćkih brigada kopnene vojske. Za njihovu mobilizaciju, pripremu mobiliziranih i demobiliziranih postrojba kao i dovođenje na pravce uporabe planirano je 10–15 dana, što je ovisilo o stupnju njihove bojne spremnosti i udaljenosti od pravca uporabe.⁷⁶ Operacija je trebala početi od 20. do 22. septembra, no slab odziv na mobilizaciju odgodio je njezin početak za desetak dana. Počela je u prvim danima oktobra, najprije u istočnoj Slavoniji i zaleđu Dubrovnika, a potom i na drugim bojištima. Iako su učinjeni pomaci u zapadnoj Slavoniji, sjevernoj Dalmaciji i južnoj Hrvatskoj, operacija je doživjela neuspjeh.⁷⁷ JNA je bila prisiljena da prihvati opciju izvlačenja okruženih snaga u dubini Hrvatske i osvoji područje na kojem je srpsko stanovništvo bilo većinsko ili vrlo brojno. S tom su opcijom prevagu odnijela gledišta srbijanskih političara da JNA treba braniti granicu područja gdje žive Srbi.⁷⁸ Mada je to olakšalo opću zadaću JNA, bilo je i klica kasnijeg sloma Republike Srpske Krajine. Praktično, od 10. oktobra 1991. JNA je djelovala s ciljem da očisti teritorij koji je ostao slobodan u zaleđu njezinih snaga. Najzahtjevnija zadaća bilo je osvajanje Vukovara i trebala su puna dva mjeseca da se realizira. Dubrovnik se, unatoč dugim nastojanjima JNA da ga zauzme, ipak održao čemu je pomoglo i njegovo visoko mjesto na karti svjetske spomeničke baštine. Iznimka od ovih slučajeva bili su taktički pomaci na crti u zapadnoj Slavoniji (Lipik–Pakrac) i istočnoj Slavoniji (Županja, Vinkovci i Osijek).

Oružane snage Republike Hrvatske u ovom su razdoblju učinile daljnji korak u svom ustrojavanju. Osnovana je Hrvatska vojska koja je uz četiri profesionalne brigade ZNG-a početkom oktobra 1991. dostigla bojnu razinu za čije je

⁷⁶ Veljko Kadrijević, *Moje viđenje raspada*, Politika, Beograd, 1993., 134–136.

⁷⁷ D. Marijan, *Slom Titove armije: JNA i raspad Jugoslavije 1987.–1992.*, 289–314.

⁷⁸ B. Jović, *Posljednji dani SFRJ*, 392–295.

savlađivanje bio potreban značajno veći napor od onog što su ga JNA i podređene TO tada pokazivale. Stvorena je pat pozicija u kojoj je HV pokazala solidnu sposobnost obrane. S napadom, odnosno protunapadom stanje je bilo znatno lošije. Na cijelom ratištu hrvatski napadi su bili rijetki, postignuti uspjesi nisu mogli utjecati na stanje na bojištima a o ratištu da ne govorimo. Iznimka je zapadna Slavonija. Bilo je to jedino bojište gdje su hrvatske snage zabilježile značajne uspjehe, a to je kasnije prouzročilo značajne prijepore. Naime, postavljena je teza da je HV mogla osloboditi cjelokupnu zapadnu Slavoniju i da je u tome onemogućena političkim odlukama.⁷⁹ Za tezu nema potvrda u hrvatskim izvorima. U tome se svjesno zanemaruje karakter hrvatskog uspjeha. Oslobođanje gorsko-planinskog područja zapadne Slavonije (Psunja, Papuka i Bilogore) provedeno je bez sukoba s JNA, nje nije bilo na tom području pa su hrvatske snage uz značajne napore uspjele razbiti TO pobunjenih Srba. S JNA je bilo drukčije na pravcima koje je ona branila. Iako su hrvatske snage na pravcu Novska–Okučani i Nova Gradiška – Okučani imale uspjeha protiv Banjalučkog korpusa JNA, to je postignuto na području gdje su bile angažirane lokalne pobunjeničke snage ili TO BiH, odnosno partizanske snage iz pričuve. No, na pravcima angažmana postrojba Kopnene vojske JNA, bilo je malog pomaka. Uz to su kasnije neki tumači svjesno zanemarili pojačanje JNA u zapadnoj Slavoniji koje je usporilo i zaustavilo uspješnu akciju oslobađanja.⁸⁰ Sve je to dovelo do različitih političkih ocjena pa su i radovi koji se temelje na tim ocjenama neodrživi.⁸¹

Saldo rata

Oružane snage Republike Hrvatske izgubile su u ratu 3761 pripadnika. Najveći gubici, 1014 ljudi, bili su u Vukovarsko-srijemskoj županiji.⁸² Prema podacima JNA s početka marta 1992. u Hrvatskoj je poginulo i umrlo od posljedica ranjavanja 1279 ljudi „koji su bili pod komandom Jugoslovenske narodne armije ili su izvršavali zadatke u sadejstvu sa jedinicama Armije (pripadnici Teritorijalne odbrane i dobrovoljci“.⁸³

---

⁷⁹ Anton Tus, „Rat u Sloveniji i Hrvatskoj do Sarajevskog primirja“, *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991–1995.*, Jesenski i Turk, Zagreb, 1999., 88; Martin Špegelj, „Prva faza rata 1990–1992: pripreme JNA za agresiju i hrvatski obrambeni planovi“, *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991–1995.*, Jesenski i Turk, Zagreb, 1999., 59–60; Martin Špegelj, *Sjećanje vojnika*, 2001., 325.

⁸⁰ Davor Marijan, *Novska u Domovinskom ratu*, HVIDRA Novska, 2008., 275–289, 575–576.

⁸¹ Npr. Norman Cigar, „Okončanje rata i hrvatski rat za nezavisnost: odluka u času zauzimanja“, *Erazmus*, Zagreb, 20/1997., 37–54.

⁸² Zdenko Radelić i dr., *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, 458–460.

⁸³ „Na strani Armije 1.279 žrtava“, *Narodna armija*, 12. 3. 1992., 12.

Uporaba snaga

Hrvatska oružana sila prošla je težak put nastajanja iz gotovo ničega. Bila je bez oružja, vojne opreme, školovanog kadra i adekvatne vojne strukture. Da stvar bude gora, nije imala jasnu zamisao o uporabi snage. Potpisivanjem Sarajevskog primirja ona nije bila ustrojena, bila je daleko od toga, no postavljeni su temelji za njezino dugoročno ustrojavanje.

Prema operativnoj ljestvici i kriteriju vrijednosti, HV je imala uglavnom taktičku razinu. Dio postrojbi pokazao je solidne odlike u obrani. Ovdje u prvom redu mislimo na obranu Vukovara, Nove Gradiške, Pakraca, Novske, Sunje, Gospića, Šibenika i Dubrovnika. S napadima je bilo teže. Odnos snaga bio je takav da je HV unatoč relativnoj brojnoj nadmoći od novembra 1991. bila inferiorna JNA jer je njezin sustav neujednačenih lakih brigada bio ispod taktičko-tehničke razine operativnih dijelova JNA. Štoviše, rezultat rata je s obzirom na odnos snaga takav da se može govoriti samo o fenomenu. Sustav lakih brigada HV-a koje su nastajale po uzoru na isto takve brigade TO-a ili JNA držan je snagama za rat na pomoćnim pravcima manevarskog (prohodnog) zemljišta.⁸⁴ Na zahtjevnom, odnosno manevarskom teritoriju taj tip postrojbi nije uopće držan sposobnim za samostalno djelovanje protiv operativne vojske kakva je bila JNA.⁸⁵

Slabosti HV-a na višoj razini bile su još veće. Prema ocijeni glavnog inspektora Oružanih snaga Republike Hrvatske generala M. Špegelja od 24. decembra 1991., a nakon obilaska većine postrojbi, opće stanje u HV-u je bilo loše. Slabosti su počinjale s Glavnim stožerom HV-a. Prema Špegeljevu mišljenju Glavni stožer HV-a nije vladao osnovnim elementima oružane borbe: ljudstvom, sredstvima za borbu, vremenom i prostorom. Stanje u podređenim postrojbama bilo je još gore.⁸⁶

---

⁸⁴ *Pravilo: Brigada, (pešadijska, motorizovana, brdska, planinska, mornaričke pešadije i laka)*, Interno, SSNO, GŠ JNA, Uprava pešadije, 1984., 15.

⁸⁵ I na problem odnosa snaga osvrnut ćemo se u najkraćim crtama. Za ilustraciju možemo navesti izračun snaga kako je to radila JNA. Načelno je stajalište da je za napad na pravodobno organiziranu obranu potreban omjer 3:1. Na zapovjedno-stožernoj ratnoj vježbi *Romanija-88* JNA je koristila priručnik za izračunavanje odnosa snaga koji je napravljen usporedbom svojih mogućnosti i mogućnosti potencijalnog protivnika. Postrojbe su uspoređivane na osnovi numeričkih vrijednosti. Pješaci, odnosno motorizirani bataljun JNA imao je numeričku vrijednost 1,5 kao i partizanska brigada JNA. Najveću numeričku vrijednost imalo je ipak oklopništvo: oklopni bataljun tenkova M-84 s 2, oklopni bataljun tenkova T-72 s 1,5 i oklopni bataljun tenkova T-55 s 1. Numerička vrijednost mehaniziranog bataljuna s oklopnim transporterima M-60 bila je 1,5, a s borbenim vozilima pješništva M-80 čak 3. Primjenom priručnika na rat i snage 1991. možemo zaključiti da je samo Gardijska mehanizirana divizija imala približnu numeričku vrijednost kao cjelokupne Oružane snage Republike Hrvatske. *Privremeni priručnik za izračunavanje odnosa snaga*, Strogo poverljivo, I uprava GŠ OS SFRJ, februar 1988.

⁸⁶ HDA, UPRH: Služba glavne inspekcije MORH od 24. 12. 1991.

S druge strane, JNA je prolazila krizu identiteta i pretvaranja u tri srpske vojske. Obilježena je nizom slabosti. Doživjela je totalni poraz strategije, operatike (osim Kninskog korpusa) i više taktike. Određena je učinkovitost bila na osnovnoj taktičkoj razini (četa – bataljun). Njezino djelovanje je obilježilo topništvo, nije bilo manevra koji je planirala iako je u ratu angažirala glavninu oklopno-mehaniziranog potencija. U kampanji oko Vukovara angažirala je sedam mehaniziranih i dvije oklopne brigade i postigla krajnje skroman učinak. Manevarska odlika ovih snaga potpuno je izostala. Plan je bio prijeći Slavoniju u roku od pet do osam dana, a Gardijska mehanizirana divizija je prosječno imala tempo napredovanja od 1 km na dan.

Popunjeni Srbi su bili najlošiji dio sudionika. Oni su također patili od pogrešaka u stvaranju vojske. Bojna im je vrijednost bila slaba, skoro zanemariva, bez JNA nisu nigdje mogli postići zahtjevniju zadaću niti se održati u slučaju hrvatskog napada.

Zaključak

Rat u kojem je stvorena Republika Hrvatska nije bio hrvatski izbor. Bio je splet događaja koji se očito nije mogao izbjeći i početak krvavog raspleta dugogodišnje jugoslavenske krize. U 1980-im godinama projekt komunističke Jugoslavije doveden je do samog kraja. Njezina je budućnost ovisila o dogovoru republika koje se, kako je vrijeme pokazalo, nisu mogle dogovoriti za miran razlaz.

Srbija, Crna Gora i JNA zastupale su opciju „moderne federacije“, centralizirane Jugoslavije po principu „jedan čovjek, jedan glas“. Slovenija i Hrvatska nudili su konfederaciju, odnosno zajednicu suverenih država ili raspad po postojećim republičkim granicama. Dogovor nije postignut, slijedio je rat i raspad Jugoslavije. Rat je inicirala Srbija, a JNA ga je omogućila svrstavanjem na stranu Srbije.

Rat protiv Republike Hrvatske bio je u prvom redu rat za zemlju i rat protiv hrvatskog naroda. Uništenje kompleksa hrvatskih sela Ravno u istočnoj Hercegovini potvrđuje da je rat bio usmjeren protiv Hrvata bez obzira na njihovo državljanstvo. Cilj rata može se reducirati na tri riječi – etnički očišćeno područje.

Davor Marijan

THE MAIN ACTERS AND MAIN CHARACTERISTICS
OF THE WAE IN CROATIA 1990–1991

Summary

The subject of the article are the main actors and main characteristics of the Croatian battlefield from May 1990, to the 3rd January 1992, meaning: from democratic elections and changing in the Croatian politics, until the signing of the cease-fire in Sarajevo between Republic of Croatia and the Yugoslav People's Army (JNA).

The war in which the Republic of Croatia was created was not a Croatian choice. That was a kind of outcome of turmoil events, that were difficult to be stopped, and a beginning of the long-lasting Yugoslav crisis. During the 1980-ties, a „project“ of Communist Yugoslavia come to a very end. It's future depended on the political agreement of the Republics that it was consisted of. But as the time showed, they did not managed to find the peaceful outcome of crisis. On the one side, Republics of Serbia and Montenegro together with the Yugoslav Peoples' Army opted for a „modern federation“, a centralised Yugoslavia upon the principle „one man – one vote“. On the contrary, Slovenia and Croatia offered the concept of confederation, or the unity of sovereign states or a disbandment of the federation upon the existing „republican“ boundaries. Agreement was not achieved. War followed and it led to the total dissolution of the Socialist Yugoslavia. War was initiated by the Serbia, and JNA enabled it by backing the Serbia's war aims.

Controversies of the War in Croatia starts with the question of the timelines: when the war exactly started? Most of the participants, are following the pattern in which beginning dates are the ones when the clashes started. But the clashes were just a open demonstration of the earlier process, boiling under the surface of the broader public's attention. Most distinctive date, was the 17 th August 1990, which was marked later in 1992, by the rebellious Croatian Serbs as turning point for the starting of clashes. Author maintains the opinion that the war started in middle of the May 1990, after the electoral victory of the Croatian Democratic Unity (HDZ). In the period between the public proclamation of the election results and the the establishing in the power of the HDZ, the Yugoslav Army disarmed Territorial Defence, and started to reorganize its force structure. Acts of the JNA in period 1990–1992, marked author's time dating of the events in three phases. First phase from May 1990 until beginning of the March 1991, ranging from democratic elections in Croatia until the incidents in Pakrac. Second phase, is period between the March and August 1991, outlining the events between the incidents in Pakrac and occupation of Baranya region and village of

Kijevo in Dalmatia. Third phase, started in September 1991, and lasted until the beginning of the January 1992. main characteristics of this phase is open war of the Yugoslav Armed Forces coupled with rebellous Croatian-Serbs against the Republic of Croatia. Finnaly, author summarise the the war against Croatia was war for the land and against the Croatian People. Aim of the war could be explained with three words – ethnically cleansing the territories.